

روابط ایران و چین

قبل و بعد از انقلاب اسلامی

www.ketab.ir

- سرشناسه : حامی، ولی‌الله، ۱۳۶۰-
عنوان و نام پدیدآور : روابط ایران و چین قبل و بعد از انقلاب / تألیف ولی‌الله حامی کلوانق.
مشخصات نشر : تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری : ۳۱۶ ص.
فروست : انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۷۶۴. سیاست و روابط خارجی؛ ۳۵.
شابک : ۳۳۰۰۰ ریال: ۱-۵۱۸-۴۱۹-۹۶۴-۹۷۸
موضوع : ایران - روابط خارجی - چین
موضوع : چین - روابط خارجی - ایران
شناسه افزوده : مرکز اسناد انقلاب اسلامی
رده بندی کنگره : ۱۳۹۰ ح ۲ ج ۸ / ۱۳۹/ DSR
رده بندی دیویی : ۳۲۷/۵۵۰۵۱
شماره کتابشناسی ملی : ۳۳۷۷۰۱۱

انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

عنوان: روابط ایران و چین قبل و بعد از انقلاب اسلامی

تألیف: ولی الله حامی کلوانی

نوبت چاپ: اول، بهار ۱۳۹۰

شمارگان: ۱۰۰۰ قیمت: ۴۳۰۰ تومان

حروف چینی و لیتوگرافی: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۹-۵۱۸-۱

ISBN 978-964-419-518-1

مقوق این اثر برای ناشر محفوظ است

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، رویروی پمپ بنزین اسدی، پلاک ۱۹۵۴.
مرکز اسناد انقلاب اسلامی. صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن ۲۲۲۱۱۱۹۴ تلفکس: ۲۲۲۱۱۱۷۴

www.irdc.ir

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
پیشگفتار	۱۵
فصل اول:	
چارچوب نظری	۲۱
فصل دوم:	
سیاست خاورمیانه‌ای چین قبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی	۳۷
۱- دهه‌ی ۱۹۵۰	۴۰
۱-۱- انقلاب ۱۹۴۹ چین و سیاست خاورمیانه‌ای آن	
کشور	۴۰
۱-۲- کنفرانس باندونگ و سیاست خاورمیانه‌ای چین	۴۸
۱-۳- سردی روابط با شوروی و تأثیر آن بر سیاست	
خاورمیانه‌ای چین	۵۰
۲- دهه‌ی ۱۹۶۰	۵۴
۲-۱- توجه مجدد به خاورمیانه	۵۵
۲-۲- انقلاب فرهنگی چین و سیاست خاورمیانه‌ای آن	
کشور	۶۱
۲-۳- تشدید کدورت با شوروی	۶۵

- ۳- دهه‌ی ۱۹۷۰ ۶۸
- ۳-۱- از سال ۱۹۷۰ تا ۱۹۷۶ ۶۸
- ۳-۲- از سال ۱۹۷۶ (درگذشت مانو تسه تونگ) به بعد ۷۶
- ۴- دهه‌ی ۱۹۸۰ ۸۱
- ۴-۱- تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر سیاست خاورمیانه‌ای ۸۱
- چین ۸۳
- ۴-۲- جنگ ایران و عراق ۸۵
- ۵- دهه‌ی ۱۹۹۰ ۸۸
- ۵-۱- واردات نفتی ۹۰
- ۵-۲- فروش تسلیحات ۹۲
- ۵-۳- مسئله‌ی ایران و عراق ۹۵
- ۵-۴- بحران اعراب-اسرائیل ۹۷
- ۶- دهه‌ی اول قرن بیست و یکم ۹۹
- ۶-۱- امنیت انرژی ۱۰۱
- ۶-۲- مبادلات تسلیحاتی ۱۰۶
- ۶-۳- تجارت ۱۰۸
- ۶-۴- توسعه‌ی نفوذ ۱۰۹

فصل سوم:

- روابط ایران و چین قبل از انقلاب اسلامی ۱۱۵
- گفتار اول- روابط ایران و چین قبل از شناسایی چین از طرف ایران .. ۱۱۹
- ۱- دوران بدبینی ۱۲۰
- ۱-۱- کودتای ۲۸ مرداد در ایران و موضع‌گیری چین ۱۲۱

- ۱-۲- تعاملات ایران و چین در کنفرانس باندونگ ۱۲۳
- ۱-۳- موضع‌گیری ایران نسبت به چین در سازمان ملل متحد ۱۲۵
- ۲- دوران تردید و تزلزل ۱۲۹
- ۲-۱- تأثیر تحولات منطقه‌ای و جهانی بر روابط ایران و چین در اواسط دهه‌ی ۱۹۶۰ ۱۳۰
- ۲-۲- تغییر نگرش ایران به عضویت چین در سازمان ملل متحد ۱۳۲
- ۲-۳- بهبود روابط ۱۳۴
- ۲-۴- تیرگی مجدد روابط ۱۳۵
- ۳- زمینه‌ها و نشانه‌های نزدیکی روابط ایران و چین ۱۳۶
- ۳-۱- تأثیر خروج بریتانیا از منطقه‌ی خلیج فارس بر نزدیکی روابط ایران و چین ۱۳۷
- ۳-۲- نقش مسائل اقتصادی در نزدیک‌شدن ایران و چین به یکدیگر ۱۳۹
- ۳-۳- سفر اشرف پهلوی به چین ۱۴۰
- ۳-۴- سفر فاطمه پهلوی به چین ۱۴۱
- ۴- شناسایی ۱۴۲
- گفتار دوم: روابط ایران و چین پس از برقراری روابط رسمی ۱۴۴
- ۱- سفر فرح پهلوی به چین ۱۴۶
- ۲- سفر «چی پنگ فی» به ایران ۱۴۸
- ۳- دیدار معاون نخست‌وزیر چین از ایران ۱۵۰
- ۴- دیدار رسمی اشرف پهلوی از چین ۱۵۱

- ۵- مرگ مانو تسه تونگ ۱۵۲
- ۶- دیدار «اولان فو» از ایران ۱۵۴
- ۷- دیدار وزیر امور خارجه‌ی چین از ایران ۱۵۶
- ۸- سفر هوا کوفنگ به ایران ۱۵۸
- ۹- دیدگاه چینی‌ها در مورد انقلاب اسلامی ایران ۱۵۹
- گفتار سوم- روابط اقتصادی ایران و چین قبل از انقلاب اسلامی
- ایران ۱۶۲
- ۱- روابط اقتصادی قبل از برقراری رابطه‌ی رسمی ۱۶۲
- ۲- روابط اقتصادی ایران و چین بعد از برقراری روابط رسمی ۱۶۴

فصل چهارم:

- روابط ایران و چین بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران ۱۷۵
- گفتار اول: تحولات داخلی ایران و موضع چین ۱۷۸
- ۱- پیروزی انقلاب اسلامی و واکنش چین به آن ۱۷۸
- ۲- تسخیر لانه‌ی جاسوسی آمریکا در ایران و موضع چین ۱۸۲
- ۳- تحریم اقتصادی ایران و موضع پکن ۱۹۴
- ۴- وقوع جنگ تحمیلی و دیدگاه چین و قدرت‌های
- بزرگ در قبال آن ۱۹۷
- ۱-۴- واکنش ایالات متحده‌ی آمریکا ۱۹۸
- ۲-۴- اتحاد جماهیر شوروی ۲۰۲
- ۳-۴- فرانسه و انگلستان ۲۰۶
- ۴-۴- چین ۲۰۸
- ۵- مسئله‌ی هسته‌ای ایران و موضع‌گیری چین ۲۱۲

- ۵-۱- روابط سیاسی ایران و چین ۲۱۳
- ۵-۲- روابط روبه توسعه‌ی چین با آمریکا و اروپا ۲۱۴
- ۵-۳- نیاز چین به انرژی ۲۱۶
- ۶- ظهور چین به عنوان یک قدرت بزرگ ۲۱۷
- برنامه‌ی هسته‌ای ایران و کره شمالی ۲۱۹
- گفتار دوم- تحولات بین‌المللی و زمینه‌های همکاری ایران و چین ۲۲۲
- ۱- سازمان همکاری‌های شانگهای و روابط ایران و چین ۲۲۲
- ۲- امنیت انرژی در جهان و روابط تهران- پکن ۲۳۰

فصل پنجم:

- آسیب شناسی روابط ایران و چین ۲۳۹
- گفتار اول: موانع خارجی گسترش روابط ایران و چین ۲۴۲
- ۱- تأثیر موانع خارجی در گسترش روابط ایران و چین قبل از
پیروزی انقلاب اسلامی ایران ۲۴۲
- ۱-۱- نقش بلوک‌بندی‌های سیاسی شرق و غرب در روابط
ایران و چین ۲۴۲
- ۲- تأثیر موانع خارجی در گسترش روابط ایران و چین بعد از
پیروزی انقلاب اسلامی ایران ۲۴۷
- گفتار دوم: موانع داخلی گسترش روابط ایران و چین ۲۵۰
- ۱- موانع داخلی گسترش روابط ایران و چین قبل از پیروزی
انقلاب اسلامی ۲۵۰
- ۲- موانع داخلی گسترش روابط ایران و چین بعد از پیروزی
انقلاب اسلامی ۲۵۳

۲۵۹.....	نتیجه گیری
۲۶۹.....	کتابنامه
۲۷۹.....	نمایه

www.ketab.ir

مقدمه

بررسی روابط ایران و چین به عنوان دو کشور آسیایی و تاریخی نیازمند شناخت اهداف، منافع و رویکردهای سیاسی، اقتصادی، نظامی و فرهنگی آنها می باشد. این دو کشور از گذشته های بسیار دور تا به امروز فراز و نشیب های زیادی را در روابط فی مابین پشت سر گذاشته اند. مناسبات ایران و چین قبل و بعد از انقلاب اسلامی تفاوت های زیادی دارد. روابط دو کشور در دوره ی پهلوی تحت تأثیر ساختار نظام بین الملل و همراهی نزدیک ایران و آمریکا، به عنوان یکی از قطب های قدرت جهانی، قرار داشت و سیاست کلی ایران قبل از انقلاب تحت تأثیر نظام دو قطبی بین المللی بود. ایران و چین بنا به ملاحظات ایدئولوژیک حاکم بر قطب بندی های شرق و غرب از دو راه متفاوت برای ارزیابی نظام بین الملل استفاده می کردند. چین با توجه به گرایش به بلوک شرق و کمونیسم به شدت از بلوک غرب و اقمار آن دوری می کرد، در حالی که ایران به نوعی جزء اقمار بلوک غرب محسوب می شد و تحت تسلط عقاید این بلوک قرار داشت. با وجود نگرش کلی مذکور، در آستانه ی پیروزی انقلاب اسلامی از آنجا که یکی از اصول

حاکم بر انقلاب اسلامی نفی همزمان تسلط غرب و شرق بر ایران بود، چین از رژیم شاه در برابر انقلاب اسلامی حمایت کرد و حتی در روزهای آخر حکومت پهلوی از سرکوب قیام ۱۷ شهریور ۱۳۵۷ جانب‌داری نمود. این حمایت از سردرگمی چین و قدرت‌های بزرگ جهانی حکایت داشت و باعث شد تا پس از پیروزی انقلاب اسلامی سایدی سنگین آن بر روابط دو کشور حاکم شود. پس از تثبیت جمهوری اسلامی در ایران اندک اندک روابط دو کشور به ویژه در زمینه‌ی اقتصادی و نظامی رو به گسترش نهاد. در این پژوهش ضمن بررسی تاریخی روابط ایران و چین تلاش شده است تا مبنا و چگونگی این روابط مورد تحلیل قرار گیرد و عوامل همکاری یا عدم همکاری بین این دو کشور بررسی شود.

در پایان ضمن تشکر از زحمات مؤلف محترم آقای ولی‌الله حامی کلوانق، از تلاش‌های معاون پژوهشی آقای دکتر اکبر اشرفی، مدیر بخش تحقیق آقای علی کردی و مدیر گروه تاریخ و روابط خارجی آقای ابوالفضل صدقی و نیز همکاران محترم در معاونت انتشارات قدردانی می‌شود.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی

پیشگفتار

روابط خارجی هر کشور عبارت است از: مجموعه خط‌مشی‌ها، تدابیر، روش‌ها و انتخاب مواضعی که دولت در برخورد با مسائل خارجی در چارچوب اهداف کلی حاکم بر یک نظام سیاسی اتخاذ می‌کند. به عبارتی دیگر روابط خارجی، انعکاس اهداف و سیاست‌های یک دولت در روابط بین‌الملل در تعامل با دیگر دولت‌ها و جوامع و سازمان‌های بین‌المللی می‌باشد.

در مطالعه و بررسی روابط خارجی باید به دو نکته توجه نمود: یکی روش تدوین رابطه و سیاست خارجی که همانند روش تدوین سیاست داخلی می‌باشد و دیگری نحوه‌ی اجرای آن در محیط عملیاتی خاص خود که متفاوت با سیاست داخلی می‌باشد. اندیشمندان روابط بین‌الملل بر این مسئله که مفهوم منافع ملی راهنمای اصلی سیاست خارجی است، اتفاق نظر دارند. به بیان دیگر حفظ و افزایش منافع حیاتی هر کشور در شرایط نوین جهانی از جمله محورهای سیاست خارجی می‌باشد. منافع ملی واقعی است که کل جامعه را دربرمی‌گیرد و حفظ تمامیت ارضی و امنیت ملی در اولویت این منافع قرار دارند.

روابط خارجی نیز براساس منافع شکل می‌گیرد لذا باید منافع ملی شناسایی و تعریف شوند تا در نوسان و تلاطم سیاست جهانی از انحراف سیاست‌گذاران جلوگیری شود. کلیه‌ی تصمیمات سیاست خارجی تابع اثر متقابل محیط‌های داخلی و خارجی می‌باشد.

اقدامات و تعاملات کشورها در قبال یکدیگر تابعی از روابط متقابل آنها و این مسئله خود تابع ویژگی‌های این کشورهاست. برداشت کلی کشورها از رفتار سایر واحدها و نوع نگرش آنها به سیستم بین‌الملل در تدوین سیاست خارجی مؤثر است. نوع اتحادهای موجود و یا تعارضات میان کشورها به‌عنوان عوامل مؤثر در سیاستگذاری خارجی لحاظ می‌شود. شکل‌گیری نظام دولت - کشور به مقتضای مبنای ارضی نشان می‌دهد که چارچوبی مفهومی خاص برای تجزیه و تحلیل روابط بین‌الملل لازم است. به اعتقاد نظریه‌پردازان، عرصه‌ی روابط بین‌الملل عرصه‌ی رقابت بازیگرانی است که مایل‌اند قدرت فائده‌ای نسبت به سایر بازیگران عرصه‌ی بین‌المللی پیدا کنند. برای رسیدن به چنین وضعیتی گروهی ابزار نظامی، گروهی ابزار اقتصادی، گروهی ابزار فرهنگی و گروهی هم موقعیت سیاسی را ابزار رسیدن به این منزلت فائده ذکر کرده‌اند.

چین و ایران به‌عنوان دو تمدن بزرگ عصر باستان همواره براساس اهداف و منافع خویش نیازمند برقراری روابط در عرصه‌های مختلف بوده‌اند. شاید بتوان نام آشناترین و بزرگ‌ترین نشانه‌ی این روابط را در ایجاد جاده‌ی ابریشم در گذشته‌های دور مشاهده کرد که نیاز این دو

کشور در جهت رفع مایحتاج تجارت و بازرگانی را در آن دوران و اهمیت بالای آن نشان می‌دهد.

البته می‌توان تفکیک‌های خاصی برای این دو کشور قائل شد؛ از جمله در بررسی روابط دو کشور از دوران باستان و یا اینکه با توجه به علم روابط بین‌الملل و علوم سیاست خارجی از طبقه‌بندی‌های نوین تبعیت کرد.

حال اگر بخواهیم مبنای کار را بر روابط دیپلماتیک و رسمی بگذاریم، باید روابط ایران و چین را از سال ۱۹۲۰م/ ۱۲۹۹ش به بعد بررسی نماییم. چرا که در این سال یک عهدنامه‌ی مودت و کنسولی و قضایی میان دو دولت در رم به امضا رسید و بعد از این تاریخ، ایران در سال ۱۳۱۲ش در ایالت شانگهای چین اولین کنسولگری خود را دایر نمود و بدین ترتیب روابط رسمی دو کشور آغاز شد. در این روند نیز روابط مذکور در عرصه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی دنبال شد. اما آن چیزی که در روابط ایران و چین بیش از همه به چشم می‌خورد، رابطه‌ی اقتصادی دو کشور است که گاه به دلایل سیاسی همچون ظهور انقلاب چین و بر سر کار آمدن کمونیست‌ها در رأس امور آن کشور و از سوی دیگر وابستگی دولت شاهنشاهی ایران به بلوک غرب روبه زوال نموده ولی مجدداً پس از شناسایی چین در سازمان ملل از سوی ایران از سر گرفته شده است.

پس از پیروزی انقلاب نیز روابط فی‌مابین ادامه یافت و در دوران جنگ تحمیلی هم به دلیل تحریم تسلیحاتی ایران از جانب غرب،

خریدهای تسلیحاتی و حتی تجاری ایران با شرق (چین) توسعه یافت و این رابطه تا به امروز در زمینه‌های مختلف ادامه یافته است که در ادامه به‌طور مفصل به آنها خواهیم پرداخت.

پژوهش حاضر در پنج فصل مجزا همراه با نتیجه‌گیری نهایی تنظیم شده است:

فصل اول: در این فصل قالب نظری تحقیق که پشتوانه‌ی نظری موثرتر از جهت کارستن تئوری‌های روابط بین‌الملل و علی‌الخصوص نظریه‌ی «توقع‌گرایی» از منظر کنت والتز است، طرح خواهد شد. انتخاب این نظریه از آن جهت است که بهتر از سایر نظریات روابط بین‌الملل، تأثیر ساختارهای بین‌المللی و داخلی را بر روابط بین ایران و چین شرح می‌دهد.

فصل دوم: به بررسی ادوار مختلف سیاست خارجی چین در منطقه‌ی خاورمیانه از قدیم تا به امروز پرداخته و بر آن است تا ضمن برشمردن اهداف و منافع چین در این منطقه به جایگاه ایران در این سیاست‌ها اشاره نماید. تقسیم‌بندی این فصل براساس دوره‌های ریاست‌جمهوری چین و دیدگاه‌های هر یک از این دولت‌ها بر منطقه‌ی خاورمیانه به‌طور عام و ایران به‌طور خاص تنظیم شده است.

فصل سوم: به بررسی و مرور اجمالی پیشینه‌ی تاریخی روابط ایران و چین در دوره‌ی قبل از انقلاب اسلامی پرداخته است. در این فصل چگونگی شروع روابط رسمی فی‌مابین دو کشور و زمینه‌های همکاری طرفین و علل گسست روابط یا تداوم آن مورد بررسی قرار خواهد

گرفت.

فصل چهارم: مربوط به روابط ایران و چین بعد از پیروزی انقلاب اسلامی است که اتفاقات مهم داخلی و بین‌المللی دخیل در چگونگی روند روابط دو کشور همچون: وقوع انقلاب اسلامی در ایران، جنگ ایران و عراق، تحریم‌های غرب علیه ایران، مسئله‌ی هسته‌ای ایران و موضع چین در قبال این رخدادها بررسی می‌شود. همچنین به مهم‌ترین شاخصه‌های روابط مذکور (از منظر سیاسی، اقتصادی، نظامی، فرهنگی و...) اشاره و مختصراً توضیح داده می‌شود.

در فصل پنجم: به آسیب‌شناسی روابط طرفین و همچنین فرصت‌ها و تهدیدهای این روابط برای هر یک از طرفین پرداخته می‌شود و نظرهای مختلف و متعدد و افق‌های آینده در معرض نقد و بررسی قرار می‌گیرد.

در بخش پایانی، نتیجه‌گیری حاصل از فصول قبلی با توجه به سؤالات اصلی و فرعی و در جهت آزمون فرضیات، تنظیم و ارائه شده است. در آخر هم اسناد مربوط به برخی از مطالب مذکور آورده شده است.

ولی‌الله حامی کلوانق

زمستان ۱۳۸۹